

**DİVANÜ LÛGATİ'T-TÛRK'TEKİ BOTANİK TERİMLERİNİN
KAZAKÇA VE TÜRKÇEDEKİ GÖRÜNÜMLERİ***

*THE APPEARANCES OF BOTANIC TERMS IN KAZAKH AND TURKISH IN
DIVANU LUGATI'T-TURK*

*ВИД ТЕРМИНА БОТАНИКИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ «ДИВАНИ ЛУГАТИТ
ТУРК» В КАЗАХСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ*

Arş. Gör. Nigâr OTURAKÇI**

ÖZET

Bu çalışmada Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan botanik terimlerinin Kazakçadaki ve Türkçedeki görünümü değerlendirilmiştir. Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan ve Kazakça ile Türkçede aynı sözcükle karşılanan botanik terimlerinin incelenmesi yanında, söz konusu eserde geçen ve yalnızca Türkçede yaşayan ya da yalnızca Kazakçada var olan botanik terimlerine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Divanü Lûgati't-Türk, botanik terimleri, Kazakça, Türkçe.

ABSTRACT

In this study, botanic terms which are in Divanu Lugati't-Turk, has been utilized Kazakh and Turkish appearances. On the side of these botanic terms which are the same in Kazakh and Turkish, it has been mentioned that these botanic terms which only live in Turkish or endure in Kazakh.

Key Words:

Divanu Lugati't-Turk, botanic terms, Kazakh, Turkish.

РЕЗЮМЕ

В данном статье оценены виды термина «ботаника», встречающиеся в произведении «Дивани лугатит турк» написанном на казахском и турецком языках. Ботанический термин\ имеющийся в произведении «Дивани лугатит турк» будет рассматриваться с точки зрения функционирования в двух языках: в турецком языке и в казахском языке; а также будет обсуждаться этой ботанический термин встречающийся только в одном из этих языков.

Ключевые Слова:

Дивани лугатит турк, ботанические термины, по-казахски, по-турецки

* Bu çalışma, 21-26 Mayıs 2007 tarihleri arasında, Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenlenen *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Sempozyumu*'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Adana/TÜRKİYE

1. Giriş

“Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır.” diyen Wittgeinstein, dil ile insan yaşamının birbirine ayrılmaz bir bütün hâlinde geçtiğini ifade ederek, insan dünyasının ancak kullandığı dil kadar var olduğuna işaret eder. Düşüncenin sese dönüşmüş biçimi olan dil, konuşulduğu her toplumda, yerde, milliyette sosyal yaşamın etkisiyle bir takım ortaklıklar doğurur. Hukuk, tıp, anatomi, coğrafya, matematik, kimya, otomotiv, biyoloji, zooloji vs. pek çok terim grubu, dilden dile farklı ses değerleriyle ifade edilse de aslında aynı amaca hizmet eder ve dış gerçekliğin sessel ifadesini oluşturarak iletişimi sağlar. Çalışmamızda işte bunlardan biri olan botanik terimleri esas alınmış ve tarihî bir eserden hareketle iki eş zamanlı dil, Kazakça ile Türkçe kıyaslanmaya çalışılmıştır. Böylelikle aynı dilin farklı lehçelerini konuşan iki topluluğun, Türkiye Türkleri ile Kazak Türklerinin dünyalarının botanik terimlerinde ne kadar kesiştiği ya da benzeştiği gözlenmiştir.

Aral Gölü - Hazar Denizi bölgesinden olan Kuzey grubu Türk dillerinden Kazakça ile Batı grubu Türk dillerinden olan Türkçe arasındaki ortaklıkları botanik terimleri açısından görebilmek ve aslında bu ortaklığın 11. yy. kadar uzak bir tarihten başladığını ortaya çıkartmak amacıyla olduğumuz bu çalışmada, bize kaynaklık eden eser, Divanü Lûgati't-Türk'tür.

Divanü Lûgati't-Türk, Türk dili tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan eser, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla Arapça olarak meydana getirilmiş bir sözlük çalışmasıdır. Yaklaşık 7500 Türkçe madde başının yer aldığı eserde, o dönemin ölçünlü diline ait pek çok ipucu elde etmek mümkündür. Eser üzerine yapılmış pek çok terim çalışması bulunmaktadır. Bunlardan biri de, bu çalışmaya da kaynaklık eden Ingeborg Hauenschild'e ait “Botanica im Dīwān luġāt at-turk” adlı makaledir (1994: 25-100). Yaptığımız incelemede, Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan botanik terimi sayısının aşağıda da sıralandığı üzere 155 olduğu belirlenmiştir: *ağrık / ayrık, alma / almıla, aluç, aluçın, amşuy, aığuz, apa başı, armut, arpa, arpagan, artuç, arubat, asurtgu ot, aşlık, atgak, awilku, awujgun, awya, azgan, bamuk, basar, bezenç, bibli, bitmül, bitrik, boy, buga / boz buga / sarıg buga, bugday / budgay, bujin, bulguna / malguna / yilgun, burçak, bustulu, buturgak, büken, bütüğe, çagmur / çamgur, çahşu, çarun, çawju, çeniştürük, çeñlik, çıbıkan, çından, çigin, çim, çimgen, çüçünek / huçunek, çünüük / şünüük, dava, dünüşge, egir, erük, geşür / gezri, ışgun / kuşgun / uşgun, ildrük / ilrük, ingek küçi, iñliç, kabak, kađıñ / kayıñ, kagun, kamgak, kamış, karakan, karamuk, kara ot, kargak tarmakı, kaşak, kayaçuk, kebez, kekre, keküş, kelep, kenpe, kewrek neñ, kewrik, kıçı, konak, koru, kömürgen / köwürgen, kuçgundu, kumlak, kusık, küç, kürküm, kürt, limken, mandar, murç, oğlı, ölige, sargan, sarıg erük, sarıg turma, sarkıç, sarmusak / samursak, sengeç / señgeç, sıgun otı, sınçgan katı, sibut, sogan / sogun, söğüt, sunu, süksük, süt ötrüm, süzgün, şamuşa, şaw, şekirtük, şuglu, şunla, tagna yawa, tarıg, tarmaz, tawgaç yudası,*

tawılguç / tawılku, terek, tit, tograk, toñ kamış, topulgak, toy oti, turma, tuturkan, tülüg erük, tüşgün / tüşürgün, uç, uylan, ügür / yügür, üjme, üzüm, yabçan / yawçan, yagak, yag ügüri, yakrikan, yandak çeker / yandak tiken, yapuşgak, yarpuz, yava / yawa, yawışgu / yumuşga, yayım, yez, yığig ot, yımurtga, yımşan, yigde / yikte / bar yigde, yiğen, yorınça / yorınçga, yörgeñç, yuldurga / yuldruga, yumgak tana, yuñ, yügürgün / ügürgen, yüzerlik, zaranza, zargunçmud.

Çalışmanın inceleme bölümünde söz konusu terimler, Kazakçada, Türkçede ve Divanü Lügati't-Türk'te yer alıp almamaları bakımından dört başlıkta değerlendirilmiştir. Buna göre, ilk grupta Divanü Lügati't-Türk'te, Kazakçada ve Türkçede ortak olan botanik terimleri incelenmiştir. İkinci grupta Divanü Lügati't-Türk'te ve Türkçede ortak olan botanik terimleri sınıflandırılmıştır. Üçüncü grupta Divanü Lügati't-Türk'te ve Kazakçada ortak olan botanik terimleri ile dördüncü grupta yalnızca Divanü Lügati't-Türk'te yer alan botanik terimleri değerlendirilmiştir.

Botanik terimlerinin yazımında, R. Dankoff ve J. Kelly çevirisi dikkate alınmıştır. Bazı botanik terimlerinin Türkçe ya da Kazakça biçimleri sözlüklerde bulunamamıştır. Bu durumda, Hauenschild'in çalışmasında verilen biçimler tanık gösterilmiştir.

2. İnceleme

a. Divanü Lügati't-Türk'te, Kazakçada ve Türkçede Ortak Olan Botanik Terimleri:

Çalışmamızın bu bölümünde Divanü Lügati't-Türk'te geçen ve günümüz Kazakçasında ve Türkçesinde hâlen kullanılmakta olan botanik terimlerine yer verilmiştir. İncelemenin koyu ve eğik yazılan ilk maddesi, kelimenin Divanü Lügati't-Türk'teki ve EDPT'deki biçimidir; ikinci maddede kelimenin Türkçedeki ve üçüncü maddede Kazakçadaki biçimi yer alır.

adırik / ayrik “Ayrık otu, cynodon dactylon.” (DLT IV, 6, 14), (EDPT, 65).

ayrik otu “Buğdaygillerden, kökü hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan yabancı bir bitki.” (TS, 163) = *elymus repens* (TBAS, 39), (BTS, 66).

acırik “Kumlu yerlerden çıkan atların çok sevdiği bir ot çeşidi.” (KTS, 4).

alma / almıla “Elma.” (DLT IV, 8), (EDPT, 146).

elma “Gülgillerden çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç; bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi.” (TS, 629) = *malus sylvestris* (TBAS, 99), (BTS, 199).

alma “Elma.” (KTS, 14), (KTTTS, 42).

aluç “Şeftali.” (DLT IV, 8), (EDPT, 128).

alıç < Far. aluça “Akdiken; bu ağacın mayhoş yemişi.” (TS, 73) = *crataegus monogyna* (TBAS, 29), (BTS, 28).

alışa “Yemiş ağacı, bu ağacın verdiği koyu kırmızı renkteki ekşimsi meyva.” (KTS, 15), “Alıç; alıç ağacı.” (KTTTS, 43).

andıuz “Andız, bu otun kökü çıkarılarak atın karnı ağrıdığı zaman tedavi edilir.” (DLT IV, 9), (EDPT, 180).

andız (anduz, ındız) “Yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç; selvi ağacı; kırlarda yetişen yabancı bir otun kökü.” (TS, 98) = *juniperus drupacea* (TBAS, 31), (BTS, 42).

andız “Dağlık yerde çıkan yapraklı bir bitki.” (KTS, 16), “Yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç, andız.” (KTTTS, 45).

armut “Armut.” (DLT IV, 11), (EDPT, -).

armut Far. < emrūd “Gülgillerden, çiçekleri beyaz bir ağaç; bu ağacın tatlı ve sulu, yumuşak ufak çekirdekli meyvesi.” (TS, 122) = *pyrus communis* (TBAS, 24), (BTS, 55).

almurt “Armut.” (KTS, 15), (KTTTS, 42).

arpa “Arpa.” (DLT IV, 11), (EDPT, 198).

arpa “Buğdaygillerden bir bitki.” (TS, 123) = *hordeum vulgare* (BTS, 55).

arpa “Arpa.” (KTS, 20), (KTTTS, 51).

artuç “Ardıç.” (DLT IV, 11), (EDPT, 204).

ardıç “Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık.” (TS, 116) = *juniperus* (BTS, 52), (TBAS, 33).

arşa “Ardıç ağacı.” (KTS, 20), “Bir tür çam ağacı.” (KTTTS, 51).

asurtgu ot “Aksırtan ot.” (DLT IV, 11), (EDPT, -).

aksırık otu, aksırma otu (Hauenschild, 32).

aksırgak (Hauenschild, 32).

aşlık “Yemeklik.” (DLT IV, 12), (EDPT, 261).

aşlık “Aş yapmak için hazırlanan ve saklanan şeyler; dövüldükten sonra savrulmuş ve kurutulan buğday; zahire.” (TS, 109).

astık “Mahsül, buğday, arpa, darı vs.” (KTS, 21), (KTTTS, 53).

ayva “Ayva.” (DLT IV, 13), (EDPT, 268).

ayva “Gülgillerden, çiçekleri iri ve pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç; bu ağacın büyük, sarı renkte, tüylü, mayhoş, dokusu sertçe, ufak çekirdekli meyvesi.” (TS, 165) = *cydonia oblonga* (BTS, 66).

ayva “Ayva.” (KTTTS, 29).

*bitrik*¹ “Fıstık.” (DLT IV, 21), (EDPT, 307).

fıstık Ar. < fustuk “Antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin genel adı.” (TS, 699) = pistacia vera (TBAS, 32), (BTS, 45).

piste “Fıstık.” (KTLS I, 246), “Çekirdek.” (KTTTS, 447).

boy “Yenilen bir ot, poy otu.” (DLT IV, 22), (EDPT, 384).

poy “Tohumları kırmızıbibere benzeyen, 10-50 cm yükseklikte, karabiberle karıştırılarak pastırma çemeninde kullanılan bir bitki.” (TS, 1623); *boy otu* “Baklagillerden, çiçekleri mavi, sarı veya beyaz renkli, kurutulan tohumları çemen yapımında kullanılan bir bitki.” (TS, 308) = trigonella foenum-graecum (TBAS, 52).

boydana (Hauenschild, 39).

budgay / *budgay* “Buğday.” (DLT IV, 23), (EDPT, 312).

buğday “Buğdaygillerin örnek bitkisi; bu bitkinin başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi.” (TS, 319) = triticum sativum (BTS, 109).

biyday “Buğday.” (KTS, 46), (KTTTS, 89).

bulguna “İlgın ağacına benzer, gevrek, develerin yediği kırmızı bir ağaçtır.” (DLT IV, 24); *malguna* “İlgın ağacına benzer bir ağaç.” (DLT IV, 82); *yilgun* “İlgın, ilgın ağacı, tamariska.” (DLT IV, 151). (EDPT, 338, 926).

ilgın “İlgıngillerden, Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cinsi.” (TS, 912) = tamarix (TBAS, 138).

balğın “Yeni yetişmekte olan genç insan ya da bitki.” (KTS, 36), “Taze bitki.” (KTTTS, 77).

burçak “Burçak.” (DLT IV, 24), (EDPT, 357).

burçak “Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi; bu bitkinin mercimeğe benzeyen ve genellikle hayvan yemi olarak kullanılan tanesi.” (TS, 327) = vicia ervilia (TBAS, 54).

burşak “Dolu, burçak.” (KTS, 54), (KTTTS, 99).

çagmur / *çamgur* “Şalgam.” (DLT IV, 28, 29), (EDPT, 408).

camgur, *cangur* “Şalgam.” (DS III, 854-856).

şomır “Turp.” (KTTTS, 643); *şamgur*, *şomır* (Hauenschild, 42).

çarun “Çınar ağacı.” (DLT IV, 29), (EDPT, 430).

çınar Far. < çenār “İki çeneklilerden, 30 m’ye kadar uzayabilen, gövdesi kalın, uzun ömürlü, geniş yapraklı bir ağaç.” (TS, 427) = platanus orientalis (TBAS, 70), (BTS, 137).

şınar “Çınar ağacı.” (KTS, 319), (KTTTS, 654).

çim “Ayrık otu.” (DLT IV, 32), (EDPT, 421).

çim “Buğdaygillerden, bahçelerin, yol kenarlarının ve parkların yeşillendirilmesinde yararlanılan çok yıllık bitki; yeşilliği bol olan yer.” (TS, 437) = lolium (TS, 437).

şım “Çim; otun senelerden beri çıktığı yerdeki, ot damarlarından peyda olan yerin üst tabakasındaki kabuğu.” (KTS, 318), “Çim, çimenlik, çimen.” (KTTTS, 653).

çimgen “Çimenlik, ayrık otu, panicum dactylon.” (DLT IV, 34), (EDPT, 423).

çimen “Kendiliğinden yetişmiş çim.” (TS, 437).

şımdak “Çimli, çimenlik (yer).” (KTTTS, 653), “Çimen.” (KTLS I, 134).

egir “Karın ağrısını sağaltmak için kullanılan bir kök (ilaç).” (DLT IV, 36), (EDPT, 112).

eğir kökü, eğir otu “Dere ve durgun su kenarlarında yetişen, 50-125 cm yüksekliğinde, çok yıllık bir bitki.” (TS, 605) = acorus calamus (TBAS, 98).

ayır, iyir (Hauenschield, 35).

erük “Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelere verilen genel ad.” (DLT IV, 39), (EDPT, 222).

erik “Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç; bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemişi.” (TS, 644) = prunus (TBAS, 101), (BTS, 210).

örük “Erik.” (KTS, 220), “Kayısı; erik.” (KTTTS, 432).

kabak “Yaş iken yemeği yapılan bir sebze.” (DLT IV, 54), (EDPT, 582).

kabak “Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki; bu bitkinin türlerine göre yemeği ve tatlısı yapılan ürünü.” (TS, 1018) = cucurbita pepo (BTS, 317).

kabak “Kabak.” (KTS, 152), (KTTTS, 267).

kaçın / kayın “Kayın ağacı.” (DLT IV, 54), (EDPT, 602).

kayın “Kayıngillerin örnek bitkisi olan, 30-40 m boyunda, 2 m çapında, kışın yapraklarını döken, kerestesi beyaz ve değerli olan bir orman ağacı.” (TS, 1115) = fagus orientalis (TBAS, 164), (BTS, 347).

kayın “Kayın ağacı.” (KTS, 156).

kagun “Kavun.” (DLT IV, 55), (EDPT, 611).

kavun “Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki; bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi.” (TS, 1112) = cucumis melo (TBAS, 256), (BTS, 345).

kavın “Kavun.” (KTS, 166), (KTTTS, 304).

kamış “Kamış, kamışlık.” (DLT IV, 56), (EDPT, 628).

kamış “Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler.” (TS, 1054) = phragmites australis (TBAS, 150).

kamış “Kamış.” (KTS, 159), (KTTTS, 283).

karakan “Dağ ağaçlarından bir çeşit ağaç.” (DLT IV, 58), (EDPT, 657).

karağan = Pamuk otu “Cistus türlerine verilen genel ad. Pembe veya beyaz çiçekli ve çalı görünüşünde bitkiler. Pembe çiçekli bir türdür. Girit ve Kıbrıs adalarında bu türün yapraklarından lâden adı verilen kokulu bir madde elde edilir. Bu tür, Batı ve Güney Anadolu’da bol olarak yetişir.” (TBAS, 221) = *cistus creticus* (TBAS, 221).

karağan “Kısa boylu, çok dallı, dikenli bitki.” (KTS, 162), (KTTTS, 290).

kenpe “Bir ot adı.” (DLT IV, 63), (EDPT, 727).

kınnap < Ar. kinneb “Kaba şeyler dikmeye, bağlamaya yarayan ince sicim veya kalın iplik.” (TS, 1156) = *cannabis sativa* (TBAS, 170), (BTS, 354).

kenep “Dokunmuş kumaş.” (KTS, 129).

kewrek neş “Gevrek, yumuşak (bitki)” (DLT IV, 64), (EDPT, 690).

gevrek “Ceviz büyüklüğünde dikenli meyvesi olan bir çeşit kamış.” (DS VI, 2013).

kürevik “Çilek çalısı.” (KTS, 144).

kewrik “Gürgen ağacı.” (DLT IV, 64), (EDPT, 690).

gövrek “Bir çeşit dikenli ot; baldıran otu.” (DS VI, 2170); *körek* “Baldıran otu.” (DS VIII, 2963).

kerewik (Hauenschild, 51).

kıçı “Hardal.” (DLT IV, 65), (EDPT, 590).

kıcı “Hardal tohumu, tarlada biten ve yenilebilen bir cins bitki.” (DS VIII, 2782).

kışı (Hauenschild, 60); *kışa* “Hardal otu.” (KTTTS, 353).

konak “Bir çeşit kaba darı; konak darısı” (DLT IV, 70, 71), (EDPT, 637).

konak “Darı içinde bulunan kepek ve kabuk.” (DS VIII, 2915); *konak darısı* (Hauenschild, 60).

konak “Darıya benzeyen ufak zirai mahsul.” (KTS, 171), “Bir çeşit pırasa.” (KTTTS, 316).

küç “Susam.” (DLT IV, 78), (EDPT, 693).

küncü < Far. kuncud “Susam tanesi.” (TS, 1284).

küncit “Yağlı bitki, yağ çıkarılan bitki.” (KTS, 146).

sarmusak / samursak “Sarımsak.” (DLT IV, 100, 98), (EDPT, 853).

sarımsak “Zambakgillerden, 25-100 cm yükseklikte, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi; bu bitkinin baharat olarak kullanılan dişli bölümü.” (TS, 1705) = *allium sativum* (TBAS, 237), (BTS, 574).

sarımsak “Sarımsak.” (KTS, 236), (KTTTS, 470).

tarıg “Ekin, bitki, arpa, buğday, tane, tohum, zahire.” (DLT IV, 114), (EDPT, 538).

darı “Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı; bu bitkinin buğday yerine besin olarak kullanılan tohumu.” (TS, 475) = *panicum miliaceum* (TBAS, 85), (BTS, 152).

tarı “Darı.” (KTS, 266), “Darı, akdarı; darı tanesi.” (KTTTS, 524).

turma “Turp.” (DLT IV, 127), (EDPT, 549).

turp < Far. *turb*, *turub* “Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki; bu bitkinin yenilen etli kökü.” (TS, 2009) = *raphanus sativus* (TBAS, 270), (BTS, 670).

turın “Turp.” (KTLS I, 902); *turıp* (KTTTS, 557).

üzüm “Üzüm.” (DLT IV, 139), (EDPT, 288).

üzüm “Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi.” (TS, 2070) = *vitis vinifera* (BTS, 685).

jüzim “Üzüm.” (KTS, 109), (KTTTS, 189).

yabçan / yawçan “Yavşan otu.” (DLT IV, 144,147), (EDPT, 872).

yavşan otu “Sıracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan bir bitki.” (TS, 2149) = *artemisia* (TBAS, 282), (BTS, 706).

juvsan “Ekşi tadı olan, kokulu kısa boylu bir bitki.” (KTS, 106), “Pelin, ak pelin.” (KTTTS, 184).

yandak çeker “Kudret helvası.” (DLT IV, 144), (EDPT, 947); *yandak tiken* “Geven dikenini, yandık.” (DLT IV, 144), (EDPT, 947).

yandık “Baklagillerden, sıcak ve kurak bölgelerde yetişen, sarımtırak küçük tohumlarından kudret helvasına benzer bir madde elde edilen bitki.” (TS, 2122) = *alhagi maurorum* (TS, 2122).

jantak “Bir nevi dikenli ot.” (KTS, 91), “Deve dikenini.” (KTTTS, 161).

yapuşgak “Dikenli bir ot, pıtrak.” (DLT IV, 145), (EDPT, 881).

yapışkan otu “Isırgangillerden, duvarlar üzerinde gelişen, yaprakları yapışkan bir bitki.” (TS, 2129) = *parietaria* (TBAS, 281).

cabışkak “Yapışkan.” (KTS, 83); *jabışkak* “Yapışkan.” (KTTTS, 149), (Hauenschild, 83).

yarpuz “Güzel kokulu bir ot, kır nanesi, majoran.” (DLT IV, 145), (EDPT, 957).

yarpuz “Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki.” (TS, 2140) = *mentha pulegium* (TBAS, 213).

jalbız “Nane.” (KTS, 88), (KTTTS, 156).

yigde / yikte “İğde.” (DLT IV, 151,152), (EDPT, 911); *bar yigde* “İri iğde.” (DLT IV, 17).

iğde “İğdegillerden, kokulu, sarı çiçekleri olan, çalı biçiminde bir ağaç; bu ağacın zeytin biçiminde, kabuğu kırmızıya çalan sarı renkte, beyaz unlu, tadı mayhoş yemişi.” (TS, 939) = *elaegnus angustifolia* (TBAS, 141), (BTS, 297).

jiyde “İğde, iğde ağacı.” (KTS 102), (KTTTS, 177).

yigen “Hasır yapılan kovalak otu.” (DLT IV, 152), (EDPT, 913).

ceyen, ceğen, ceğan, cegen “Dövende ezilmeyen çavdar, buğday sapı.” (DS III, 874).

ceken “Uzun, ince yapraklı, sulu yerde biten bir bitki.” (KTS, 98).

yorınça / yorınçga “Yonca.” (DLT IV, 154), (EDPT, 971).

yonca “Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı.” (TS, 2192) = *trifolium* (TBAS, 288), (BTS, 713).

joñşka “Yonca.” (KTS, 104)², (KTTTS, 181).

yuy “Yün, yün sümeği, pamuk.” (DLT IV, 158), (EDPT, 941).

yün “Koyun tüyü; bu tüyden yapılmış.” (TS, 2208).

jün “Kıl, tüy, yün.” (KTS, 110), (KTTTS, 189).

b. Divanü Lûgati't-Türk'te ve Türkçede Ortak Olan Botanik Terimleri:

Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan ve aşağıda maddeler hâlinde verilmiş olan bazı botanik terimleri yalnızca Türkçede yaşamaktadır. İncelemenin koyu ve eğik yazılan ilk maddesi, kelimenin Divanü Lûgati't-Türk'teki ve EDPT'deki, ikinci maddesi de kelimenin Türkçedeki biçimini gösterir.

arpagan “Arpaya benzer başağı bulunan, evini bulunmayan bir bitki.” (DLT IV, 11), (EDPT, 200).

arpağan “Yabani arpa.” (TS, 123).

azgan “Kuş burnu, yaban gülü; ağaçların en kötüsü olup gül gibi sarı, beyaz çiçekleri olan bir ağaççık, küpe gibi kırmızı meyveleri olur.” (DLT IV, 14), (EDPT, 283).

azgan “Dikenli, bol ve ufak sarı çiçekli bir çeşit çalı.” (DS I, 438); *azzan* “Gül fidanına benzer dikenli bir çalı.” (DS I, 443).

bamuk “Pamuk.” (DLT IV, 95), (EDPT, 345).

pamuk Far. < panbuk “Ebegümeçigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi; bu bitkinin tohumlarının çevresinde oluşmuş ince, yumuşak tellerin adı.” (TS, 1566) = *gossypium* (BTS, 507).

buturgak “Pıtrak, fıstık biçiminde çengelli bir diken.” (DLT IV, 25), (EDPT, 309).

pıtrak “Dikenli tohumları hayvanların kıllarına ve insanların giysilerine takılan bir yıllık otsu bir bitki.” (TS, 1605) = *xanthium spinosum* (TBAS, 226), (BTS, 524).

bütüğe “Patlıcan.” (DLT IV, 2), (EDPT, 304).

baduka “Patates.” (DS II, 471); *patike*, *patik*, *patika* “Patates.” (DS IX, 3410).

ışgun “Farsçası ‘aşhun’ Arapçası ‘al-rībās’ olan bitki; bir çeşit sebze; şerbeti çiçek hastalığı için iyi gelen, çiçeği kırmızı bir ot.” (DLT I, 18, 109), (DLT IV, 48); *kuşgun* “Ekşi bir çeşit ot.” (DLT IV, 77); *uşgun* “Ekşi bir çeşit ot, poy otu.” (DLT IV, 135), (EDPT, 259).

ışkın “Bir ravent türü³.” (TS, 921) = *rheum ribes* (TBAS, 139), (BTS, 294).

karamuk “Karamuk.” (DLT IV, 58), (EDPT, 660).

karamuk = Buğday çiçeği “Karanfilgillerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe mor renkte, zararlı bir bitki.” (TS, 1079) = *agrostemma githago* (TBAS, 53).

kara ot “Hindistan’dan gelen ağılı bir bitki; baldıran otu.” (DLT IV, 58), (EDPT, 644).

kara ot = Ada çayı “*Salvia* türlerine verilen genel addır. Çok yıllık, çalimsı veya otsu bitkilerdendir. Çiçekler beyaz veya morumsu renklidir. Bazı türler çay yerine veya boyar madde yerine kullanılır.” = *salvia nemorosa* (TBAS, 20); *kara ot* = Mercanköşk “*Origanum* türlerine verilen genel addır. Çalimsı veya otsu, çok yıllık, pembe veya beyaz çiçekli ve kuvvetli kokulu bitkilerdir. Bazı türler aktarlarda ‘kekik’ adı altında satılmaktadır.” = *origanum vulgare* (TBAS, 206).

kekre “Develerin yediği acı bir ot.” (DLT IV, 62), (EDPT, 712).

kekre “Dikensiz, çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Çiçekler pembe, kırmızı ve nadiren beyaz renklidir. Özellikle Orta ve Doğu Anadolu’da yetişir. Tarım bitkilerine zarar veren bir yabancı ottur. Acı lezzetlidir. Yiyen hayvanlarda kekre tutması denen bir çeşit zehirlenme görülür.” = *acroptilon repens* (TBAS, 169), “Tadı acımtırak, ekşimsi ve buruk olan.” (TS, 1128)⁴.

kelep “Yaylalarda yetişen, davarı çabuk semirten bir ot.” (DLT IV, 62), (EDPT, 716).

*kelep*⁵ “Büyük iplik çilesi; bağlam, demet.” (TS, 1129).

kömürgen / köwürgen “Dağ soğanı.” (DLT IV, 65, 79, 80), (EDPT, 691).

gömürgen “Yabani sarımsak.” (DS VI, 2151); *körmen*, *kömren*, *kömüren*, *kömürsen*, *könmen*, *köpek sarımsağı*, *köğek soğanı* “Çiğ olarak yenilen, sarımsağa benzer bir çeşit yaban otu, yaban sarımsağı.” (DS VIII, 2967).

kürt “Kayın ağacı; yay, kamçı, değnek gibi şeylerin yapıldığı ağaç türü.” (DLT IV, 79), (EDPT, 738).

kürt “Dağlık ve kayalık yerlerde yetişen, siyah üzüm gibi meyveleri olan sağlam kerestelik bir çeşit ağaç.” (DS VIII, 3046).

sargan “Çorak yerlerde biten bir ot.” (DLT IV, 99), (EDPT, 849).

sirken “Yabani ıspanak.” (TS, 1776) = *chenopodium album* (TBAS, 245), (BTS, 599).

sarıg erük “Kayısı, zerdali.” (DLT IV, 99), (EDPT, 848).

sarıerik hlk. “Kayısı.” (TS, 1704).

sınçgan katı “Mugaylan dikenli, *lycium europeum*.” (DLT IV, 103), (EDPT, -).

sıncan “Sakızlı bir tür dikenli çalı, *astragalus*.” (TS, 1754) = *paliurus spina-christi* (TBAS, 154).

sogan / sogun “Soğan.” (DLT IV, 104, 105), (EDPT, 812).

soğan “Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki.” (TS, 1783) = *allium cepa* (TBAS, 246), (BTS, 607).

söğüt “Söğüt ağacı.” (DLT IV, 106), (EDPT, 819).

söğüt “Söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları alması ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç.” (TS, 1799) = *salix* (TBAS, 248), (BTS, 613).

süt ötrüm “Mercimeğe benzer, ishal yapan bir ot.” (DLT IV, 109), (EDPT,-).

sütleğen “Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz suyu bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki, Japon kaktüsü.” (TS, 1836), “Sütü müshil etkilidir.” (TBAS, 253) = *euphorbia* (TBAS, 253), (BTS, 628).

topulgak “Yaraya konulan bir ot, topalak otu.” (DLT IV, 124), (EDPT, 441).

topalak “Çok yıllık, yumrulu ve otsu bir bitkidir. Yumruları taze iken yenir.” = *cyperus rotundus* (TBAS, 159).

yımşan “Kıpçak ülkesinde biten bir kır yemişi.” (DLT IV, 149), (EDPT, 939).

yemişen, yemişgen, yemişken, yemşen “Kırmızı, ufak yemişleri olan, dikenli yabani bir ağaç; küçük elma, alıç.” (DS XI, 4242) = *carataegus* (TBAS, 29), (BTS, 28).

yüzerlik “Üzerlik otu ve tohumu.” (DLT IV,158), (EDPT, 988).

üzerlik “Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki.” (TS, 2070) = *peganum harmala* (BTS, 685), (TBAS, 273).

c. Divanü Lûgati't-Türk'te ve Kazakçada Ortak Olan Botanik Terimleri:

Bu bölümde Divanü Lûgati't-Türk'te geçen ve yalnızca Kazakçada yaşayan botanik terimleri incelenmiştir. İncelemenin koyu ve eğik yazılan ilk maddesi, kelimenin Divanü Lûgati't-Türk'teki ve EDPT'deki, ikinci maddesi de kelimenin Kazakçadaki biçimini gösterir.

kamgak “Evlerin açık yerlerine örtülen karnış gibi yüksekçe bir ot, semer otu.” (DLT IV, 56), (EDPT, 627).

kaşbak “Deve karnı otu.” (KTS, 160), “Deve elması, çakır diken.” (KTTTS, 286).

kumlak “Kıpçak illerinde yetişen, yaprağı fasulye yaprağına benzer sarmaşığa benzer bir ot.” (DLT IV, 75), (EDPT, 628).

kulmak “İnce ve bir şeye sarmaş dolaş olarak büyüyen bir bitki türü.” (KTS, 180).

murç “Karabiber.” (DLT IV, 83), (EDPT, 771).

kara burış “Karabiber.” (KTLS I, 436); *burış* “Biber.” (KTS, 54), (KTTTS, 99).

tawilguç / tawilku “Tabarhun; innap denen meyve; kızıl ağaç; bakam ağacı; tarhun denen sebze; kızıl söğüt.” (DLT IV, 115), (EDPT, 441).

tobilği “Odun, kamçıya sap veya baston olarak kullanılan kızılık ağacı.” (KTS, 271), (KTTTS, 538).

terek “Kavak.” (DLT IV, 122), (EDPT, 543).

terek “Ağacın bir türü.” (KTS, 270), “Kavak, kavak ağacı.” (KTTTS, 535).

tograk “Kavak ağacı.” (DLT IV, 123) = *populus euphratica*. (EDPT, 472).

torajğı “Odun olarak kullanılan ağaç türü.” (KTS, 274)⁶, “Bir çeşit kavak ağacı.” (KTTTS, 544).

uç “Türkler'in kalem yaptıkları bir ağaç.” (DLT IV, 132), (EDPT, 18).

uşkat “Ufak yapraklı bir ağaç türü.” (KTS, 293).

ügür / yügür “Darı.” (DLT IV, 137, 157), (EDPT, 275).

jügeri “Mısır.” (KTS, 108), (KTTTS, 188).

yagak “Ceviz.” (DLT IV, 141), (EDPT, 900).

jaşgak “Ceviz; ceviz ağacı.” (KTS, 92), (KTTTS, 161).

d. Yalnızca Divanü Lûgati't-Türk'te Yer Alan Botanik Terimleri:

Bu bölümde yalnızca Divanü Lûgati't-Türk'te geçen, Kazakçada ve Türkçede yaşamayan botanik terimlerine yer verilmiştir.

aluçın "Yenilen boğumlu bir bitki." (DLT IV, 8), (EDPT, 130).

amşuy "Bir çeşit sarı erik." (DLT IV, 8), (EDPT, 164).

apa başı "Dağlarda yetişen, dağlıların yediği hıyar gibi dikenli bir ot; yer mürveri." (DLT IV, 5), (EDPT, 5).

arubat "Temirhindi, tamarinde." (DLT IV, 11), (EDPT, 200).

atgak "Sarı renkte bir bitki." (DLT IV, 12), (EDPT, 47).

awilku "Kırmızı meyveleri olan ve meyvesinin suyu tutmaca katılan, göz ağrısına ilaç yapılan ve elbise boyanan bir ağaç." (DLT IV, 13), (DLT III, 146), "Bir deniz ağacı." (DLT IV, 6), (EDPT, 11).

awujgun "Deri sepilene palamut ağacı meyvesi." (DLT IV, 13), (EDPT, 6)

basar "Dağ sarımsağı." (DLT IV, 17), (EDPT, 374).

bezenç "Dalları ve yaprakları kızıl olup, bağlarda biten ve ilaç olarak yenen bir bitki." (DLT IV, 19), (EDPT, 392).

bibli "Darü fülül." (DLT IV, 20), (EDPT, 292).

bitmül "Kara bibere benzer bir bitki, darü fülül." (DLT IV, 17, 25), (EDPT, 305).

buga "Hindistan'dan getirilen bir ilaç; hurma." (DLT IV, 23); **boz buga** "kızıl hurma"; **sarıg buga** "sarı hurma" (EDPT, 312).

bujın "Çöpleme denilen ağılı bir ot." (DLT IV, 23), (EDPT, 296).

bustulu "Kara pazı denen sebze." (DLT IV, 26, 95), (EDPT, 372).

bükən "Karpuz, hint karpuzu." (DLT IV, 25), (EDPT, 328).

çaşsu⁷ "Filiz herç: Lycium denilen bir ot, göz hastalıklarına ilaç yapılır." (DLT IV, 28), (EDPT, 412).

çawju "Dalı budağı, meyvesi kırmızı bir ağaçtır, meyvesi acıdır." (DLT IV, 29), (EDPT, 395).

çeniştürük "Bir ağaç meyvesi. Fındığa benzer, kırmızımsı beyazı olur, ilk yazda yetişir, yenir." (DLT IV, 32), (EDPT, 427).

çenlik "Sarmaşık otu." (DLT IV, 30), (EDPT, 426).

çıbikan "İnnap, zizyphus vulgaris." (DLT IV, 31), (EDPT, 396).

çından⁸ "Sandal ağacı." (DLT IV, 31), (EDPT, 425).

çigin "Üzüm bağlarında biten hayvanların yediği başaklı bir ot." (DLT IV, 32), (EDPT, 415).

çüçünek / huçunek "Kırlangıç da denilen benekli, güzel kokulu küçük kavun, yılkiç." (DLT IV, 46), (EDPT, 592).

- çünük / şünük** “Çınar ağacı.” (DLT IV, 34, 110), (EDPT, 426).
- dava** “İlgın ağacı meyvesi.” (DLT IV, 35), (EDPT, 436).
- dünüşge** “Sülüklü pancar denen sebze.” (DLT IV, 35), (EDPT, 527).
- geşür / gezri** “Havuç.” (DLT IV, 44), (EDPT, 754).
- ildrük / ilrük** “Üzerlik otu ve tohumu.” (DLT IV, 37, 50), (EDPT, 131).
- ingek küçi** “Küçük otu tohumu.” (DLT IV, 50), (EDPT, -).
- ıñliç** “Kebapla yenen, sarımsağa benzer bir dağ otu.” (DLT IV, 50), (EDPT, 185).
- kargak tarmakı**⁹ “Bir çeşit bitki.” (DLT IV, 58), (EDPT, 549).
- kaşak** “Kındıra otu, halfa.” (DLT IV, 59), (EDPT, 671).
- kayaçuk** “Güzel kokulu bir dağ otu (‘Safran’ denen bitki olma ihtimali vardır.)” (DLT IV, 61), (EDPT, 675).
- kebez** “Pamuk.” (DLT IV, 61,63), (EDPT, 692).
- keküş** “Şişlik için verilen bir ilaç, aksırgan otu; ‘saponaria’ veya ‘veratrum album’.” (DLT IV, 62), (EDPT, 714).
- koru** “Kendisine ‘demir diken’ adı verilen bitkinin ‘putrak’ veya ‘pıtrak’ denilen meyvesi.” (DLT IV, 70), (EDPT, 645).
- kuçgundi** “Soğan.” (DLT IV, 75), (EDPT, 591).
- kusık** “Fındık.” (DLT IV, 70), (EDPT, 667).
- kürküm** “Safran.” (DLT IV, 79), (EDPT, 743).
- limken** “Sarı erik.” (DLT IV, 81), (EDPT, 764).
- mandar** “Ağaçlara sarılan bir bitki, sarmaşık.” (DLT IV, 82), (EDPT, 767).
- oglu** “Kaşgar’da yetişen ve yenen beyaz ve tatlı bir havuç.” (DLT IV, 133), (EDPT, 84).
- ölige** “Ökse otu.” (DLT IV, 137), (EDPT, 143).
- sarığ turma** “Havuç.” (DLT IV, 99), (EDPT, 549).
- sarkıç** “Karamuk; yaban hindibasına benzer bir ot.” (DLT IV, 99), (EDPT, 848).
- sengeç / seygeç** “Fındık küçüklüğünde akı ve kırmızısı olan bir çeşit tatlı elma.” (DLT IV, 101), (EDPT, 839).
- sıgun otu** “Kökü insana benzeyen, çiftleşme kuvveti kalmayanlarca kullanılıp erkeği ve dişisi bulunan ve erkeği erkeğe, dişisi kadına verilen bir ot.” (DLT IV, 102), (EDPT, 811).
- sibut** “Karabiber, kimyon gibi yemeğe katılan bir ot.” (DLT IV, 104), (EDPT, 785).
- sunu** “Çörek otu.” (DLT IV, 107), (EDPT, 834).

- süksük** “Dağdağan denilen bir ağaç.” (DLT IV, 108), (EDPT, 823).
- süzgün** “Rengi kara, dikenli bir dağ ağacı.” (DLT IV, 109), (EDPT, 862).
- şamuşa** “Yenilen bir ot, poy otu.” (DLT IV, 110), (EDPT, 868).
- şaw** “Uç’ta biten ve elbise temizlenen çöven gibi bir ot.” (DLT IV, 110), (EDPT, 866).
- şekirtük** “Fıstık.” (DLT IV, 110), (EDPT, 867).
- şuglu** “Tilki üzümü.” (DLT IV, 110), (EDPT, 867).
- şunla** “Argu diyarında biten ve kökü yenen bir ot.” (DLT IV, 110), (EDPT, 868).
- tagna yawa** “Kasnı ağacı püresi olup yoğurtla karıştırılarak tutmaca katılan ve ona renk veren bir deva.” (DLT IV, 111), (EDPT, 471).
- tarmaz** “Şen hıyarı; bir çeşit hıyar.” (DLT IV, 114, 127), (EDPT, 550).
- tawgaç yudası** “Susam çiçeğinin yaprağına benzer yaprakları bulunup ilaç için kullanılan bir ağaç.” (DLT IV, 115), (EDPT, 438).
- tut** “Dağda biten çam fıstığı ağacı.” (DLT IV, 121), (EDPT, 449).
- toş kamış** “Halfa, kandıra otu.” (DLT IV, 124), (EDPT, 513).
- toy ot¹⁰** “İlaç yapılan bir ot.” (DLT IV, 125), (EDPT, 567).
- tuturkan** “Pirinç, döğü.” (DLT IV, 128), (EDPT, 460).
- tülüg erük** “Şeftali.” (DLT IV, 129), (EDPT, 498).
- tüşgün / tüşürgün** “Dikenli kitre ağaçığı.” (DLT IV, 130), (EDPT, 563).
- ulyan** “Kokulu bir bitkinin köküdür, yenilir.” (DLT IV, 133), (EDPT, 154).
- üjme** “Dut ağacı.” (DLT IV, 137), (EDPT, 27).
- yag ügüri** “Susam.” (DLT IV, 142), (EDPT, 276).
- yakrıkan** “Fındık büyüklüğünde kırmızı meyvesi olan bir bitki.” (DLT IV, 142), (EDPT, 907).
- yava / yawa** “Kolgan dikenli, hint ayvası, suyu tutmaca renk veren bir bitki.” (DLT IV, 141, 147), (EDPT, 871).
- yawışgu / yumuşga** “‘Kızılıcık’ veya ‘güren’ denilen dağ yemişi.” (DLT IV, 141-156), (EDPT, 881).
- yayım** “Keten tohumu.” (DLT IV, 152), (EDPT, 982).
- yez** “Sele otu, çiğ otu, sele sazi, artemisia abrotonon (Kamıştan daha ince ve yumuşak olup göçebelerce çadır örtüsü yapılır.)” (DLT IV, 152), (EDPT, 982).
- yıçg ot** “Üzerlik otu ve tohumu.” (DLT IV, 150), (EDPT, 888).
- yumırtga** “Damarsız olan her türlü yeşillik; hıyar gibi gevşek olan her nesne.” (DLT IV, 151), (EDPT, 938).

yörgenç “Ağaçlara sarılıp onları kurutan bir çeşit bitki, sarmaşık.” (DLT IV, 154), (EDPT, 965).

yuldruga / yuldruga “Kılıç gibi uzunca bir bitki.” (DLT IV, 153), (EDPT, 924).

yumgak tana “Yuvarlak tane, kişniş.” (DLT IV, 155), (EDPT, 936).

yügürgün / ügürgen “Darı gibi kırmızı taneli bir bitki.” (DLT IV, 157), (EDPT, 915).

zaranza “Yaban mersini veya durdabak denilen bir ot.” (DLT IV, 159), (EDPT, 989).

zargunçmud “Bir çeşit güzel kokulu ot, fesleğen.” (DLT IV, 159), (EDPT, 989).

3. Sonuç

Yapılan bu tasnif denemelerinde de görüldüğü gibi:

1. Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan 155 botanik teriminden 44'ü, Kazakçada ve Türkçede bazı ses değişiklikleriyle yaşamaktadır: *açırık / ayrık, alma / almula, aluç, aynuz, armut, arpa, artuç, asurtgu ot, aşlık, awya, bitrik, boy, bugday / budgay, bulguna / malguna / yılgun, burçak, çagmur / çamgur, çarun, çim, çimgen, egir, erük, kabak, kaçın / kayın, kagun, kamış, karakan, kenpe, kewrek neş, kewrik, kıcı, konak, küç, sarmusak / samursak, tarıg, turma, üzüm, yabçan / yawçan, yandak çeker / yandak tiken, yapuşgak, yarpuz, yigde / yikte / bar yigde, yigen, yorınça / yorınça, yuñ.*

2. Divanü Lûgati't-Türk'te geçen 21 botanik terimi ise yalnızca Türkçede yaşamaktadır: *arpagan, azgan, bamuk, buturgak, bütüğe, ışgun / kuşgun / uşgun, karamuk, kara ot, kekre, kelep, kömürgen / köwürgen, kürt, sargan, sarıg erük, sınçan katı, sogan / sogun, sögüt, süt ötrüm, topulgak, yımşan, yüzerlik.*

3. Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan 9 botanik terimi de sadece Kazakçada kullanılmaktadır: *kamgak, kumlak, murç, tawılguç / tawilku, terek, tograk, uç, ügür / yügür, yagak.*

4. Divanü Lûgati't-Türk'te geçen ancak Kazakçada ve Türkçede yaşamayan 81 botanik terimi tespit edilmiştir: *aluçın, amşuy, apa başı, arubat, atgak, awilku, awujgun, basar, bezenç, bibli, bitmül, buga / boz buga / sarıg buga, bujin, bustulu, büken, çahşu, çawju, çeniştürük, çeñlik, çıbıkan, çından, çigin, çüçünek / huçunek, çünük / şünük, dava, dünişge, geşür / gezri, ildrük / ilrük, ingek küçi, inliç, kargak tarmakı, kaşak, kayaçuk, kebez, keküş, koru, kuçgundi, kusık, kürküm, limken, mandar, oğlu, ölige, sarıg turma, sarkıç, sengeç / señgeç, sıgun otı, sicut, sunu, süksük, süzgün, şamuşa, şaw, şekirtük, şuglu, şunla, tagna yawa, tarmaz, tawgaç yudası, tit, toñ kamış, toy otı, tuturkan, tülüg erük, tüşgün / tüşürgün, ulyan, üjme, yag ügüri, yakrıkan, yava / yawa, yawışgu / yumuşga, yayım, yez, yıdığ ot, yumırtga, yörgenç, yuldruga / yuldruga, yumgak tana, yügürgün / ügürgen, zaranza, zargunçmud.*

5.

Divanü Lûgati't-Türk	Türkçe	Kazakça	Toplam
+	+	+	44
+	+	-	21
+	-	+	9
+	-	-	81

Bu tabloya göre Divanü Lûgati't-Türk'te yer alan 65 botanik terimi Türkçede, 53 botanik terimi de Kazakçada yaşamaktadır. Biri tarihî ikisi günümüz dili olan üç Türkçede de toplamda 44 botanik terimi ortaklık gösterirken, söz konusu eserde var olan ancak Türkçede ve Kazakçada yaşamayan 81 terime rastlanmıştır.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

BTS: Biyoloji Terimleri Sözlüğü, *Sevinç KAROL, Zekiye SULUDERE, Cevat AYVALI*

TBAS: Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, *Turhan BAYTOP*

DLT: Divanü Lûgati't-Türk, *Besim ATALAY*

DS: Derleme Sözlüğü

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, *Sir Gerhard CLAUSON*

Far.: Farsça

Hlk.: Halk ağzında

KTLS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü

KTS: Kazak Türkçesi Sözlüğü, *K. KENESBAYOĞLU*

KTTTS: Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü, *Kenan KOÇ, Ayabek BAYNİYAZOV, Vehbi BAŞKAPAN*

Rum.: Rumca

Sans.: Sanskritçe

TDK: Türk Dil Kurumu

TS: Türkçe Sözlük

Yun.: Yunanca

NOTLAR

¹ Clauson'a göre *bitrik* sözcüğü, İrani dillerden alıntıdır ve Farsçadaki *pistih* ile bağlantılıdır.

² Kazak Türkçesi Sözlüğü'nde sözcüğün *comırışka* biçiminin de olduğu öne sürülür (1984: 104).

³ ravent < Far. rävend "Karabuğdaygillerden, 1-2 m yükseklikte, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki." (TS, 1646) = rheum officinale.

⁴ Türkçe Sözlük'te bitki bilimiyle ilgili bir açıklamaya yer verilmemiştir.

- ⁵ Türkçe Sözlük'te bitki bilimiyle ilgili bir açıklamaya yer verilmemiştir.
- ⁶ Kazak Türkçesi Sözlüğü'nde, sözcüğün *toranğıl* biçimi de vardır (1984: 274).
- ⁷ çağşu < Sans. caksu "auge = göz" (Hauenschild, 43).
- ⁸ çından < Sans. candana (Hauenschild, 46).
- ⁹ Kazakçada *tarmak* "branch = dal, şube, kol; dere, çay" anlamıyla kullanılmaktadır (EDPT, 550).
- ¹⁰ *toy* kelimesi, Türkçe Sözlük'te "Toygillerden, böcek ve tane ile beslenen, eti için avlanan, kızıl tüylü bir kuş; otis tarda." anlamıyla yer almaktadır (TS, 2005, 1998).

KAYNAKLAR

- ATALAY Besim: (1998). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi I*, Ankara, TDK Yay.
- ATALAY Besim: (1998). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi II*, Ankara, TDK Yay.
- ATALAY Besim: (1999). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi III*, Ankara, TDK Yay.
- ATALAY Besim: (1999). *Divanü Lügat-it-Türk Dizini "Endeks" IV*, Ankara, TDK Yay.
- BAYTOP Turhan: (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- CLAUSON Sir Gerhard: (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- DANKOFF Robert - KELLY James: (1982). Maḥmūd al-Kāşgarī, *Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luġat at-Turk)*, Part I, Harvard University Press, USA.
- DANKOFF Robert - KELLY James: (1984). Maḥmūd al-Kāşgarī, *Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luġat at-Turk)*, Part II, Harvard University Press, USA.
- DANKOFF Robert - KELLY James: (1985). Maḥmūd al-Kāşgarī, *Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luġat at-Turk)*, Part III, Harvard University Press, USA.
- Derleme Sözlüğü I-XII (1963). Ankara, TDK Yay.
- HAUENSCHILD Ingeborg: (1994). *Journal of Turkology, Volume 2, Number 1*, "Botanica im Dīwān luġāt at-turk", Molnar&Kelemen Oriental Publishers, Hungary, s. 25-100.
- KAROL Sevinç - SULUDERE Zekiye - AYVALI Cevat: (2000). *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*, Ankara, TDK Yay.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I – II* (1991). Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- KENESBAYOĞLU K.: (1984). *Kazak Türkçesi Sözlüğü* (Çev.: Hasan Oraltay,-Doç. Dr. Nuri Yüce-Saadet Pınar), İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Yay.
- KOÇ Kenan - BAYNİYAZOV Ayabek - BAŞKAPAN Vehbi: (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yay.
- KOÇ Kenan - DOĞAN Oğuz: (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*, İstanbul, Gazi Kitabevi.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara, TDK Yay.